

HOLLANDA HASTALIĞI (DUTCH DISEASE)

Yrd. Doç.Dr. Mehmet YİĞİT*

ÖZET

Türkiye'de 24 Ocak 1980 yılından beri ihracatı teşvik politikası ya da dışı açılma politikası uygulanmaktadır. Bu nedenle literatürde çok sık ve yaygın olarak ihracat her yönü ile analiz edilmiştir. Ancak özellikle kaynak zengin ülkelerde bir doğal kaynağın bulunması, ya da ihracatı artıran bir para girişi,yardımlar veya yenilik sonuçları tersine çevire-bilmekte ve önce artan gelir ve döviz kuru sonunda ihracatı baltalayarak ödemeler dengesini bozarak gelir artışı ve ödemeler dengesi tersine dönebilir.

Buna literatürde "Hollanda Hastalığı" denir. Bu makalede Ronnie O'Toole'un Hollanda Hastalığını tanımlı makalesi ülkemizde az bilinen bu olgunun teorik temellerine değinmektedir.

SUMMARY

in this article ; We translated the "dutch disease" that is known less in Turkish Economic Literature. Turkey Since 24 January 1980, Export Promotion Policy has been analysed by much economists,but a few economist has been searched the Dutch Disease and the export effects of it.For this reason, We are introducing this new subject to you.

* Dumlupınar Üniversitesi , Kütahya İİBF

GİRİŞ

24 Ocak 1980 tarihinden beri dışa açılma ve ihracatı teşvik politikası uygulayan Türkiye'de ihracat gelirlerini düşüren şoklar ve yeniliklerle ilgili 1970'lerde literatüre giren "Hollanda Hastalığı(Dutch Disease)" çok az bilinmektedir. Oysa 1970'lerden beri Türkiye'nin ödemeler dengesi problemlerini çözmede işçi dövizlerinin önemli görevler yaptığı ancak sonuçta Hollanda Hastalığına yol açtığı şeklinde görüşler yaygındır. Bu nedenle Hollanda Hastalığının iyi bilinmesi ve analiz edilmesi gerekir. Önce Hollanda Hastalığının (Bundan sonra HH denecek) genel olarak tanımını yapmak ve orijinine bakmak gerekir.

TEMEL HOLLANDA HASTALIĞI MODELİ

1959'da Hollanda'da doğal gaz bulunmuştur. Ülke 1976 da tahmin edilen 3,5 milyar Dolarlık ithalat tasarruf gelirinden tasarrufa ek olarak 2 milyar Dolar kazanmıştır. 1970 Ortalarında brüt özel yatırımlar son 10 yılda % 15 oranında düşmüş, imalat sanayinde istihdam % 16 oranında düşerken, toplam işsizlik düzeyi % 1,1. den % 5,1'e yükselmiş, milli Gelir içinde karların payı 1960'da % 35'den % 16,8'e düşmüştür. Hollanda Gulden'i doğal gaz keşfinden sonra Hollanda ticaret ve tarımsal kesimi üzerinde zararlı etkilere yol açtı.

İlk petrol krizi bir çok batı ülkesinde tamamen zararlı etki (devastating effect) yaparken, niçin Hollanda yeni bulunan gaz serveti ile en iyiden kötüye düştü ? Bu mevcut imalat temelinde de - industrialisation süreci Gulden ve ücret haddi üzerine yeni bulunan enerjinin yukarı doğru baskı yapmasına bağlanabilir ve "Hollanda Hastalığı " diye adlandırılır. Bundan sonra kullanılan terim ; bir ülkenin görülen ekonomik iyileşmesinin keskin bir şekilde net bir zararlı etkiye yol açtığı durumlar için genişletildi. Bu teorisinin önemi Ticarete konu olmayan sektöre verildi. Önce SALTERS' m (1959) ticarete konu olmayan modeli analiz edilecektir. Sonra CORDEN ve NEARY(1983)'nin Çekirdek modelini nasıl bir yükselmenin bir sektörde çıktığı ve diğer serilere zıt etki yaptığı görülmektedir.

Hollanda Hastalığı ekonomisini analiz etmeden önce analizde bir ülkenin ticarete konu olan (T) mallarını üretim kapasitesinde dışa doğru kayma olduğunda ticarete konu olmayan (N) malların dahil edilmesinin etkilerini sınamak gerekir. Böyle bir analiz dünya ticaret hadlerinde kayma olduğunu varsayarak ihraç edilebilir mallar (X) ithal edilebilir mallara kıyasla (M) nispi yükselen fiyatlarla sürdürülebilir.

Klasik " Hollanda Hastalığı " modeli ; petrol sektöründeki dengesiz

büyüme, petrol-dışı ticarete konu sektör ve genişleyen ticarete konu olmayan mallar sektörü üzerinde odaklanır. Eğer petrol üretimiyle yaratılan ek gelir ticarete konu olmayan mallara harcanırsa, onların fiyatları ticarete konu olan malların fiyatlarına kıyasla artar ve reel döviz kuru değerlenir. Sonuçta genel olarak geleneksel ticarete konu mallar sektörünün uluslar arası rekabet gücü azalır.

Boom nedeniyle genişleyen sektörde yüksek fiyat yüksek kara neden olur. Yükselen kar ücretlere yansır ve/veya ekonominin diğer sektörlerinden sermaye kazançlarını çekmede kullanır. Yüksek gelir diğer sektörlerde marjinal gelirlere çitleninceye kadar faktörlerin akımına neden olur. Patlamanın etkisi ticarete konu olan mallar (tradeables) ve ticarete konu olmayan mallar (non-tradeable goods) üzerinde eşit değildir. Gelir-harcama etkisi diğer ticarete konu ve konu olmayanlara olan talebi artırır. İkisinin de fiyatları yükselir. Ticarete konu olan sektör ithalat büyümesiyle telafi edilir. Ticarete konu olmayan sektör fiyat ve ücretleri yükseltebilir. Böylece yatırım genişleyen sektörde artar ve ticarete konu olmayan sektör daha da kötüleşebilir. Genişleme devam ettikçe problem yoktur. Eğer genişleme son bulursa sorun ; kaynakların genişleyen sektörden dışarıya nasıl kayacağıdır.

Hollanda Hastalığı öncelikle kaynak keşi ya da para akımı, ya da belli bir sektörde ihracat patlaması gibi bir yolla başlayıp tüm makro değişkenleri etkileyen sonuçta ödemeler dengesini önce olumlu sonra olumsuz etkileyen bir olgudur. Yapı gereği hemen tüm makro değişkenleri etkilediği için önemli sonuçlar doğurur. Olgunun öncelikle makro açıdan ele alınması gerekir. İktisat politikası açısından genel makro ekonomik istikrarı gözden geçirmek HH'nı analiz etmek için daha yararlı olacaktır. Makro ekonomik istikrar 3 kanalla etkilenir. İki; parasal istikrarda bir risk vardır. Özellikle merkez bankası petrol patlaması ile birleşmiş ödemeler dengesi akımlarına uygun hareket etmez. Sık sık böyle akımlar para talebinde artışla ilgilidir. Bu akımların parasal etkisinin sterilizasyonu merkez bankası tarafından pek arzu edilmez. Ancak istikrar programı güvenilir derece güçlü değilse ve para girişleri özellikle güçlü ise para arzı ve enflasyonu önlemek için kısmi sterilizasyona başvurulabilir. Ancak sonuçta reel döviz kuru yüksek değerlenecektir. Aynı zamanda eğer para politikası çok sıkı ise kur gene yüksek değerlenecektir.

İkincisi ; petrol rezervlerinin zamanlaması ve büyüklüğü konusunda belirsizlikler ödemeler dengesini kötüleştirir. Örneğin Azerbaycan'da cari açık petrol 1994'te bulunduktan bir yıl sonra petrol ithalatının artması nedeniyle GSYİH'sının % 11'i iken, 1997'de GSYİH'sının % 22'sine yükselmiştir.

Üçüncüsü ;Önlenmeyen gelir akımları kamu harcamaları üzerinde " tek yönlü çark etkisi (ratchet effect)"ne yol açarak ülkenin maliye politikasını tehdit eder. Ayrıca petrol gelirleri "rant arama davranışına (rent seeking)" neden olur. Yeni bulunan kaynakla zenginleşen ülkeler büyüme üzerinde negatif etkisi olan yoğun bürokrasi ve yozlaşmaya (corruption) neden olan korumacı politikalar uygulurlar.

Benzer bir durum Bangladeş'te 1970'lerde yaşanmıştır. Bangladeş'in bağımsızlığını kazanmasından sonra 1970 başlarında kurulu ilk hükümet doğal kaynakları çıkarmak için çok uluslu şirketleri davet etmiş, bu şirketler işletmecilikte ilerleme kaydettikten sonra aniden faaliyetlerini durdurup ülkeyi terk etmişlerdir . Sonraki hükümetler 1975 " kanlı devrim "ve 1981 sonrasında Petrobangla şirketi öncülüğünde yeni adımlar atmışlardır. Bugün Petrobangla ve iki yabancı firma yılda 930 milyon küp gaz üretmektedirler. Tahminen Petrobangla 10.7 trilyon kübik feetlik (Tef) rezerve sahiptir. Bangladeş son 40 yıldır 3 Tcf'lik gaz kullanmıştır.

Kalifornia, Los Angeles Üniversite' sinden Prof. Pari KASLIV/AL, "Hollanda Hastalığı" nı Hollanda'da doğal gazın keşfinden sonra ortaya çıkan ihracat patlamasının ardından oluşan ani bir para girişi ve gelir artış ile ortaya çıkan ekonomide canlanmayı ve tüm fiyatları yükselttiğini , artan yabancı fonların arzının döviz kurumu güçlendirdiğini ve tüm ticarete konu malların fiyatını ve ithalatı artırdığını, ihracatı ise azalttığını ifade etmiştir. Yani Hollanda Hastalığında ithalat yerli üretime göre daha ucuzlar ve yerli paramın değeri ihracat patlaması kökenli kazanç nedeniyle nispeten düşer .Net sonuçlar ; ev kirası, ulaşım, sağlık, vb. gibi ticarete konu olmayan mallar sektörü ucuzlar. Bu sadece Hollanda'da olmamıştır. Aynı zamanda 1970'lerde Meksika, Vencüella, Endonezya ve Niijerya'da da olmuştur. Bu tür bir ihracat patlaması nedeniyle düşen gelir; yozlaşma (corruption) ve gelir dağılımını bozma gibi sosyal problemlere de yol açar. Bunu önlemek için hükümetler HH gibi bir kaynak patlamasının ortasında tüketim, tasarruf ve yatırım konusunda bazı kararlar almıştır (Hossain:2000)

Jeffrey SACHS ve Andrew WARNER daha önce bol kaynağın bir ülkenin ekonomik gelişmesine yararından çok zararı olduğu tartışmasını başlattılar. TOPİK ve WELLS de 1850 ve 1930 yılları arasında Latin Amerika için kahve üretimi koşullarının nasıl değiştiğini gösterdiler.

Max CORDEN (1984) ve ACİTY (1993) bazı yazarlar "Hollanda Hastalığını" , bir " kaynak belası tezi (resource curse thesis)", ya da " patlayan sektör modeli (Booming sector model) olarak ifade etmişlerdir. Bazı

«azarlara göre Hollanda hastalığı terimi; bir doğal gaz keşfinden sonra 1960 yılında Hollanda imalat sanayinin yüksek değerlenmiş kur nedeniyle rekabet gücünü kaybetmesiyle ortaya çıkmıştır (Benjamin: 1989).

HH Modelinde- bir patlayan sektör (booming sector), bir de bunun sonucunda bir de geciken ya da küçülen sektör vardır. Küçülen sektör önceleri imalat sanayi olarak belirlenmiş sonra ise bazı ülkelerde tarım olarak belirlenmiştir.

JAZAYERİ (1986), STRUTHERS (1990) ve FARDMANESH (1991) Hollanda Hastalığıyla ilgili 3 ana etkinin ortaya çıktığını belirleyerek bu konuda en sistematik ifadelere ulaşmışlardır. Bu etkiler:

- 1- Harcama Etkisi (Spending Effect)
- 2- Kaynak-Hareket Etkisi (Resource Movement Effect)
- 3- Döviz Kuru Değerlenme Etkisi (Currency Appreciation Effect)

1- Harcama Etkisi: Patlamanın (boom) yarattığı artan gelir ticarete konu olmayan malların üzerinde harcanacaktır. 1970-1990 yılları arasında Brunei Sultanlığında sağlık, eğitim, konut, vs gibi ticarete konu olmayan mallar sektöründe harcamaları 10 kat artırmıştır.

2- Kaynak Hareket etkisi : ticarete konu mallar sektöründe reel ücretlerde bir yükselme ile sonuçlanır. Ticarete konu olmayan malların çıktısında düşme ticarete konu olmayanlar cinsinden ücrette bir yükselme ile birleşir. Ülkedeki yatırımlar patlayan yani HH'nın ortaya çıktığı sektöre kayacak. İşçiler de daha fazla ücret almak için bu sektöre kayacaktır.

Brunei' de toplam işgücünün % 4'ünü temsil eden 4000 kişi Hidrokarbon sektöründe istihdam edilmiştir. Ayrıca Brunei, tarım ve balıkçılık alanlarında önemli ölçüde sermaye, işgücü ve rekabet gücünü kaybetmiştir. Örneğin 1960 yılında toplam işgücünün % 30'u tarımda çalışırken 1991'de ancak % 3'ü tarımda çalışır hale gelmiştir.

Öte yandan kaynak hareket etkisi tam mallar sepeti cinsinden ölçülen reel ücreti belirsizlikle yükseltmelidir. Harcama etkisi belirsizdir. Sektörde ücretler yukarıya çıkacaktır. Bu etki aynı zamanda emeği (L) üretiminin dışına destekleyici etki yapacaktır (B üzerinde). Harcama etkisini zole etmek için enerji sektörünün hiç emek kullanmadığı varsayılır. Bu nedenle Üretim imkanları eğrisini (PPF) yukarı doğru itilir.

3- Kur Değerlenme Etkisi : Kaynak patlaması , döviz kurumu güçlendirecek ve ihraç fiyatlarını artırarak ihracatı engelleyecektir. Bu da

ithalat fiyatlarını düşürerek ithalatı arttıracak ve ithal ikameciliği baltalayacaktır. Brunei Dolar'ı 1986 - 1997 yılları arasında % 35'den daha fazla değer kazanmıştır. Bugün Brunei Dolar'ı Singapur Dolar'ına bağlıdır.

4- Teknoloji ikame Etkisi: Teoriye göre emek maliyeti sermaye maliyetine göre yükselecek ve böylece emek-yoğundan sermaye-yoğun üretim tekniklerine kayma olacaktır(Webster:1993). Bu etkinin ilk bölümü Brunei'de görülmüş; güçlü para teknoloji ithaline neden olmuştur.

5- Kutup Etkisi (Enclave Effect): Patlıyan sektör; yabancı sermaye ve teknolojiyi bu sektöre çeker. Brunei'de de böyle olmuş; yabancı petrol arama şirketlerinin yatırımları ülkede artmıştır.

6- Bağlılık Etkisi: Brunei Ekonomisinin petrol ve gazla bağımlılığı 1930'da hızla artmıştır. Devlet ve özel kesimin petrol geliriyle finanse edilen faaliyetleri % 90 artmıştır. İhracatın bu maddeye bağımlılığı da % 95 oranında artmıştır. Çünkü gazın yerli tüketim payı üretimin sadece % 3'üne ancak ulaşmaktadır.

Kurum N'deki harcamanın artması nedeniyle reel değerlenmesi ticarete konu mallardaki ücretleri yükseltir. Ancak N'deki yükselme N'nin cinsinden ücretlerde düşme ile birlikte gelişir,öyle ki, o yüzden net harcama etkisi ve nispi büyüklüğüne bağlıdır. Sonuçta, sektöre özgü faktörlerde boomun etkisi göz önüne alınmalıdır. L'nin karlılığı belirsizce düşer, N'deki karlılık harcama artışını yükseltecektir ve kaynak hareketi etkisinin bir sonucu olarak düşecektir. En ilginç sektör,patlayan sektördür, (booming sector). Kaynak hareketi etkisi ile karlılık yükselirken harcama etkisi ile düşecektir. Bu boomun yararlarını yükseltirken faktör karlılığı düşebilir.

İRLANDA VE HOLLANDA HASTALIĞI

Merkezi modelden,bir çok farklı varsayım altında Hollanda hastalığının izole edecek çeşitli varyantları görüldü. Bunlardan ikincisi özellikle İrlanda ile ilgilidir. İrlanda durumuyla ilgili BARRY ve HAN-NON (1995a) İrlanda ticareti ve İspanyol ticareti ile ilgili olarak Leontief tipi bir paradoksu Hollanda Hastalığı fikri geliştirdi. Bu iki çevre - AB ülkesi çok yüksek işsizlik oranları ve bundan dolayı emek bolluğu vardı. Buna rağmen her iki ülke de modern sanayi üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptirler. Diğer iki Avrupa Ülkesi benzer ekonomik kalkınma aşamasındaydılar. Yunanistan ve Portekiz emek yoğun endüstrilerde yoğunlaşmışlar,her ikisinde de işsizlik oranları İspanya ya da İrlanda'nın altındaydı. Etki tabii ki, ÇUŞ -lan çeken politikalarla ücretleri yükseltmeye

zorladı ve buna bağlı olarak Hollanda hastalığı , işsizlik oranı arttı.

Onlara temel model olarak üretimi arz faktörlerinin tam esnekliğe yakın olduğu varsayımıydı. Emek piyasası durumunda ücretler herhangi bir yükselme göç akımları aracılığıyla bir artışa yol açacaktır,azalan işsizlik ve kadın katılma oranlarında değişime yol açtı. Sermaye durumunda İrlanda faiz oranları küçük risk primi olduğunda uluslar arası oranlara yakındı. Öte yandan modellerinde kaynak hareket etkisi gereğinden fazla hale gelir (redundant),harcama etkisi oluşur.

Ekonomik şoka bir para yardımı da yol açabilir. Tüm sermayenin kesinlikle vatanına döndüğü varsayımıyla bu sonuç bir esnek kur durumunda kuru yükseltir. (Ödemeler dengesinde bir aşırı fazlaya neden olmaktan fazla sabit kurda olduğu gibi). Bu anti enflasyonist etki mevcut imalat temelinde ticarete konu olmayanların fiyatlarında bir düşme ile ikinci bir etki ile birleşir. Eğer ücret haddi tam esnek değilse, bu deflasyon şokları işsizlikte bir artışa yol açacaktır. ÇUŞ'ların orijinal içe sermaye akımı nedeniyle istihdamdaki artıştan daha fazla olabilir. Uzun vadede ücret haddi ayarlama zamanına sahipse bile hysteresis etkisi devamlı hale gelen içsel sektörde işsizlikte başlangıçta düşme ile sonuçlanır.

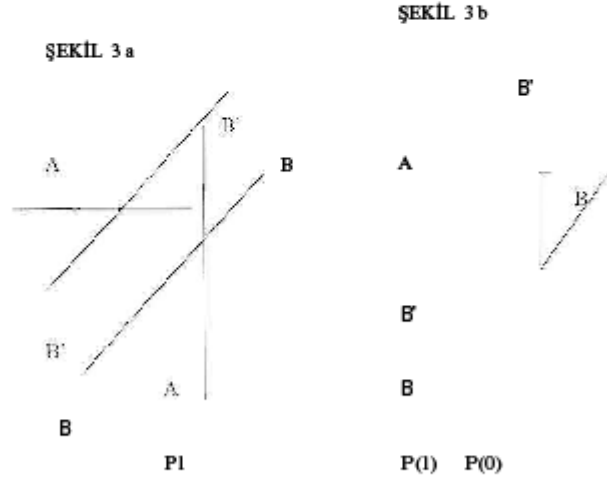
AVRUPA BİRLİĞİ TRANSFERLERİ VE HOLLANDA HASTALIĞI

Bir alternatif öneri 1987'de KRUGMAN tarafından zamanla yaparak öğrenme (learningby doing)* ve Hollanda Hastalığı yoluyla karşılaştırmalı üstünlükler için evrimin etkileşimi ile öne sürüldü.

Bu teori, ilgili şoklarla yurtdışından bir transfer kullanarak kabaca enerji rezervlerinin bir kısmını kolayca açıklayabilir. Argüman AB transferleri nedeniyle verimlilikte bir artışın İrlanda'ya ücret hadlerini yukarıya yükseltecek şekilde baskı yaparak dezavantajlı etkiye yol açacağını öne sürer. Bu bazı sektörlerin üretim dağılımını (de - industrialisation) başka bir yere gitmeye zorlar. Yerel ekonomiler beklenmeyen geri etkiler yaparak öğrenmenin özel sektörün kayması ile transferler sağlandıkça yerel verimliliği azaltır. Ekstrem durumda bu endüstriler kısa dönemde kalır geri dönmeyiz, transferler son bulsa bile net sonuç ülkenin Pazar payı ve nispi ücret haddi AB transferlerinin geçici iyi kazançları nedeniyle azalacaktır. Bu fikir şekil 3a 'da gösterilmiştir. Yerliden denizaşırı ücret oranına (W/w) Y ekseninde ve X ekseninde yerli firmalar (P)'nin arz ettiği dünya ticarete konu mal arzının payı,Ticaret dengesi sınırı (BB)'de gösterilmiştir. Şimdi varsayalım ki; T transferi W cinsinden AB' den alınmıştır. Ki BB eğrisi yukarı doğru T (1 - s) / s yoluyla B'B' 'ye şekil 3b'de kayar.

Şekil 3b'de görüldüğü gibi transferler son bulur bulmaz, B'B' , BB'ye geri döner, ancak ekonomi daha fazla yerel ekonomide üretim tahsis ekonomik olarak hakk görülebilir. Öyle ülke şimdi P ticarete konu mallarında azalan uluslar arası Pazar payı ile yüzleşir. orijinal transfer öncesi P₀ yerine. Bu şekil 3a 'da gösterilmiştir. Ki yerliden deniz-aşın ücret oranına (W/w) oranı Y ekseninde gösterilir ve dünya ticarete konu mallara yerli firmalara arzı (P) X ekseninde gösterilir. Ticaret dengesi sınırı BB' de aynı zamanda gösterilmiştir. Şimdi varsayalım ki bir transfer T cinsinden AB'den alındı BB eğrisi yukarıya T(l-s)/s ile B'D' ye şekil 3b'deki gibi kayar.

AA eğrisi yerli ülkenin her bir düzeyde (nispi ücret) toplam ticarete konu sektörde payını gösterir. O daha yüksek ücret düzeylerinde aşağı doğru eğimlidir. Daha aşağı bir çok sektör yerli ülkede bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Dışal ölçek ekonomileri yoluyla ve uluslar arası uzmanlaşma yoluyla AA eğrisi 3b 'de diğer bir adım olarak geliştirilebilir.

Tablo - -
İrlanda'nın AB'den Aldığı Para Transferleri

(İRL)Carı	1985	1990	1992	1994	1996
Fyatlarla					
FEOGA	56	94	147	131	152
Rehberlik					
ESF	141	129	277	277	291
ERDF	76	225	176	176	365
DiĞER	19	7	84	84	162
FEOGA	837	1287	1287	1174	1100
GARANTİ					
BRÜT	1229	1741	1994	184	2069
ALINAN					
AZ KATKI	213	283	353	506	633
NET	915	1458	1641	1336	1436
ALINAN					
pp~	15,262	22,604	26,452	30,614	36,545
NET	39	64	62	44	39
ALINDI(%)					
GSMH)					

Kaynaklarca Merkez Bankası Raporu: 1991-1996

HH tipi üretim nedeniyle ilkel sektörlerde ihracat öncülüğünde büyüme büyük sorunlar çıkarabilir. Diğer HH örnekleri ; Peru'da (juano (gübre) konusunda görülmüştür, Guano ihracatından elde edilen gelir artışı tüketimi artırır, bu da döviz kurunu yükseltir, döviz kurunun yükselmesi ithalatı artırır, Ticarete konu olan sektörde üretim düşer ve guano sektörünün emek-yoğun olmaması nedeniyle istihdam düşer.

İngiltere'de Kuzey denizi Petrolünün keşfi de aynı Hollanda Hastalığı etkisini yapmıştır. Aynı şekilde petrol keşfi İngiliz Pound'unun değerini yükseltmiş bu da ihracata zarar vermiştir. İngiltere önce dünyanın büyük bir " atölyesi" iken ,büyük bir " deposu "haline gelmiştir. Sonuçta İngiliz otomotiv endüstrisinin çökmesi de Hollanda Hastalığına örnektir.

Şili'de nitrat ve doğal kaynağa dayalı ihracat öncülüğünde strateji izleyen ülkelerde döviz kuru etkisi olmaksızın balıkçılık patlaması,Meksika ve 1978- 1982 petrol patlaması ,Kolombiya'da 1970 kahve patlaması ,Bolivya ve Kolombiya'da kokain konusunda HH türleri yaşanmıştır.

Yeni Zelanda'da ABD'li SWIFT ENERGY şirketi Rimu kentinde ,Yeni Zelanda'yı petrolde kendi kendine yetecek kadar yeterli buldu. Bu Y.Zelanda'nın petrol ithalatını azaltacağından ödemeler dengesi sorunlarını çözecekti. Ancak Y.Zelanda'nın ödemeler dengesi sorunu bu değildi. Sorun yabancı sermaye girişlerinden kaynaklanmaktadır. Petrol bulunması Y.Zelanda'yı 2000 ve 2001 yıllarında yabancı sermaye için daha cazip yapacak ve Doların değerini yükseltecek,bu da ihracatı tehlikeye düşürecek ve ithalat ucuzlatacağı için ödemeler dengesi ticaret dengesi açısından bozulacaktır. Rimu üretime 2002'de başladığında petrol ithalatı düşecektir. Fakat eğer petrol akımı ne sermaye ithaline ne de ihracata yol açmazsa ödemeler dengesi açığı düşmeyecektir. Bunun yerine petrol ithalatı eş değerdeki başka bir ithalatla yer değiştirecektir . Yani Yeni Zelanda'da petrolün keşfi ve işletimi en azından şimdiki kadar ödemeler dengesi açığı oluşturacak ve bugünkünden daha yüksek fiyath (över valued) Kiwi Dolar'ına sebep olacaktır. Ancak biz sabit ya da kontrollü kur politikası izleyerek ya da sermaye ihracatını kontrol ederek veya sermaye ithalini kısıtlayarak petrol keşfinden ve HH'dan yararlı çıkabiliriz. Ya da bir dalgalı kur rejimi altında yapacağımız tek şey ödemelerimizi sermaye ithali veya sermaye ihracatına bağ vurmaktan gerçekleştirmektir. Bunun için merkez bankasının para basması ve bu parayı deniz aşırı varlıkları satın almak için ya da deniz aşırı borçlulara kredi vermede kullanmasıdır.

Yani eğer bu petrol buluşu ya da buna benzer gelir arttırıcı her şey bir sermaye girişine yol açar,sonra rezerv banka başlangıçtaki bu sermaye girişini bastırabilir. Merkez Bankası sermaye ithalatını sermaye ihracatına uydurmak için ; döviz kuru ; tamamen ticaret akımları,faiiz ve hisse senetleri ile saptanır. SWIFT ENERGY'nin ABD firması olması da pek sorun yaratmayacaktır.

Çünkü petrol üretiminin net karları ,Amerikan hisse sahiplerine dağıtılması Yatırım gelirinin dışa çıkmasına neden olacaktır. Kalan karlar tekrar sermaye ithalatı olarak bizim hesaplarımızda görülecektir. Petrol

işletmesinin çalışmaya başlaması ödemeler dengesi açığımızı daha da arttıracak olan sermaye ithalini arttıracaktır. Ancak şirketin vergileri ,royaltileri ,ücretleri ve yerel satın alımları Yeni Zelanda'ya ek gelir sağlayacaktır. Bu gelir artışı çarpan etkisiyle genişleyecektir. Yeni Zelanda milli seliri artacak ve eğer Kiwi Dolar'ı düşük değerli ise ülke içinde ithalattan fazla harcama olacak demektir. Böylece Yeni Zelandalıların petrol keşfinden yararları hükümetin ve Rezerv Bank'ın döviz kurunu yönetmesine bağlıdır.

Eğer döviz kuru Yeni Zelanda'nın ithalat ve borcunu ödeyecek şekilde "kontrollü " uygulanmazsa HH'ından sıkıntı çekebiliriz.

Başka bir Hollanda hastalığı (DD=HH) örneği 1994'te Azerbaycan'da yaşanmıştır. 1994'te Ülkenin petrol alanlarının genişletilmesi için Batılı firmalarla anlaşma yapılması buna neden olmuştur. Sonuçta Azerbaycan'da petrol, inşaat ve hizmetler sektöründe yatırım patlaması yaşanmış ,restoranlar,oteller,perakendeciler ticaret ve inşaat sektörü gibi ticarete konu olmayan mallar sektörünün GSYİH'daki payı petrol üreticisi olmayan geçiş ekonomilerinden daha hızlı genişlemiş ve ödemeler dengesi oldukça iyileşmiştir. Ancak ödemeler dengesi " Hollanda Hastalığı" na dönüşebilirdi.

SONUÇ

Sonuçta Hollanda Hastalığı modelleri hepsi de önce kaynak keşfi ile hızla artan milli gelirin ödemeler dengesini düzeltmesi, sonra hem içerde yarattığı talep patlaması ile ithalatı artırarak,hem de içerdeki talep artışının yarattığı fiyat artışlarının döviz kurunun aşırı değerlenmesine (över valuation) yol açarak ihracatın azalmasına sebep olmasıyla ödemeler dengesini nihayetinde bozduğu ve gelir düşüşüne yol açtığı yani gelir artışının nihayetinde gelir azalışına yol açtığı bir kriz durumudur ve kolayca ödemeler dengesi krizlerine dönüşmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin son yıllarda düşüşü finansal krizlerle de birlikte ele alınabilir. Çünkü hepsinin ortak yanı kurun aşırı değerlenmesinin yarattığı ödemeler dengesi krizine dönüşmesidir. Ayrıca AB veya IMF-Dünya bankası gibi kaynaklardan alınan krediler de- geçmişte Türkiye'de içi döviz girişleri- Hollanda Hastalığına yol açtığından kriz sonrasında alınan IMF kredilerinin de Hollanda Hastalığına dönüşme olasılığı ekonomistlerimizce iyi tartışılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AAE/BUS / ECON 462 (FEB. 15, 2000)
- C.TOPIC Steven, WELLS Ailen , The Second Discovery of Latin America: Coffee,Henequen and 1850- 1930 On Export Boom , The Journal of Interdisciplinary History , 30,3 (1999)
- HOSSAIN Moazzem," Bangladesh's Gas Reserveand The Dutch Disease",Daily Star Home.Vol: 3 , No: 217 ,April 6, 2000
- O'TOOLE Ronnie , The Dutch Diseasec.Htm
- ROSENBERG B. Christoph and TAPIO O Saavalainen ," Dealing With Azerbaijan's Oil Boom",Finance & Development ,IMFA Quarterly Magazine of The IMF ,September 1998, Vol: 35,No:3
- SCOOP Keith Rankin's Thursday Column : Luck Strike ? . HTM,Thursday 23 March 2000

Dumlupınar Üniversitesi İİ Şİ M Sosyal Bilimler Dergisi
S. J. : ' MısP Haziran 2001

YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ GELİŞMEKTE OLAN BÖLGELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Dr. Mesut ALBENİ*

ÖZET

19. Yüzyıldan itibaren yükseköğretim kurumlarının fonksiyonları Dünyoda ve Türkiye'de büyük değişimler geçirmiştir. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle, birlikte yükseköğretim kurumlarının fonksiyonları oldukça çeşitlenmiştir. Fonksiyonel çeşitlenme, gelişmiş bölgelerdeki yükseköğretim kurumları ile gelişmekte olan bölgelerdeki yükseköğretim kurumlarının öncelikli fonksiyonlarının farklılaşmasına neden olmuştur. Bu nedenle gelişmekte olan bölgelerde kurulu bulunan yükseköğretim kurumlarının bölge gelişimine dönük fonksiyonları öncelikli hale gelmiştir.

Araştırmada teorik olarak yükseköğretim kurumlarının gelişmekte olan bölgeler üzerindeki etkisi incelenmiştir.

ABSTRACT

Universities have undergone significant structural and functional transformations in Turkey and in the world-wide since 19. Century. As a result of transformation from industrial community to Information community, the functions of higher education institutions varied and increased. Functional differentiation caused changing of priorities of the higher education institutions in underdeveloped and developed regions. For this reason, the first and foremost function of higher education institutions in underdeveloped regions is to develop their regions.

Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi